

Makale / Article

Moğultay b. Kılıç'ın *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* Telifi Hakkında Bir İnceleme

Güllü Yıldız*

Özet

Bu makale, VIII./XIV. asırda Kahire'de yaşamış dönemin önemli hadis hafızlarından Moğultay b. Kılıç'ın (ö. 762/1361) eserleri arasında zikredilen ve karışık mecmualar içerisinde günümüze ulaşan *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin müstakil bir eser olarak telif edilip edilmediği sorusunu cevaplandırmayı amaçlamaktadır. Söz konusu mecmuaların kim ya da kimler tarafından hangi amaçlarla ve ne şekilde bir araya getirildiği hususlarına açıklık getirilmeden bu sorunun cevaplanması mümkün değildir. Dolayısıyla öncelikle genel hatlarıyla da olsa mecmua derlemeciliğinin mantığına dair bir fikir edinilip Hz. Peygamber'le ilgili metinlerin bu mantık örgüsündeki yerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ardından *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin yer aldığı, üçü Mağrib bölgesinde, biri İstanbul'da olmak üzere XVIII. ve XIX. asırlarda tertip edilen karışık mecmualar şekil ve muhteva açısından tanıtılmış ve hasâis nüshalarının mecmualardaki diğer metinlerle ilişkileri tespit edilmiştir. İncelenen mecmualardaki metinler arası ilişkiler, Moğultay b. Kılıç'ın hasâis metninin, Hz. Peygamber'e muhabbet sebebiyle ve ona dair bu anlatının bereketinden istifade gayesiyle müstakil olarak istinsah edildiğini ve benzer işleve sahip olduğu düşünölen metinlerle bir arada farklı tertiplere dâhil edildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Moğultay b. Kılıç, *el-Hasâisü'n-Nebeviyye*, mecmua, hasâisü'n-nebi, mecmua tertibi, *el-İşâre ilâ Sireti'l-Mustafâ*

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı,
gullu.yildiz@marmara.edu.tr.

An Examination of the Compilation of Mughulṭāy ibn Qilij's *al-Khaṣā'īs al-Nabawiyya*

Abstract

Mughulṭāy b. Qilij (d. 762/1361), a scholar of Turkic origin from Mamlūks' Cairo of the XIVth century, is considered to be one of the most prominent *ḥadīth ḥāfiẓs* of the time. Some titles as *al-Khaṣā'īs al-Nabawiyya*, *Khaṣā'īs al-Nabī*, *Khaṣā'īs al-Rasūl* are cited among his works. The main aim of this article is to respond to the question that whether *al-Khaṣā'īs al-nabawiyya* which reached us in four different miscellanies was written by Mughulṭāy b. Qilij as a separate book or not. It is impossible to answer this question without clarifying by whom, for what purpose and how these miscellanies were compiled. For this reason, it requires, first of all, a general evaluation of the logic of compiling miscellanies and the place of texts regarding the Prophet Muhammad in this context. Then it presents the four miscellanies in which the text of *al-Khaṣā'īs* attributed to Mughulṭāy ibn Qilij was included, according to their forms and contents. Three of these miscellanies were compiled in Maghrib in between the XVIIIth and the XIXth centuries and the other one in Istanbul in the XIXth century. It also explains the relationships of the text of *al-Khaṣā'īs* with other texts in the miscellanies. As a result, intertextual relations in the miscellanies in question indicate that the text of *al-Khaṣā'īs* attributed to Mughulṭāy b. Qilij was extracted from the original text of his abridged sira, *al-Ishāra ilā Sīrat al-Muṣṭafā*, copied independently for the love of the Prophet and to benefit from the blessing of this narrative, and compiled together with other texts which had similar functions.

Keywords: Mughulṭāy b. Qilij, *al-Khaṣā'īs al-nabawiyya*, majmū'a, *khaṣā'īs al-nabī*, compilation, *al-Ishāra ilā sīrat al-Muṣṭafā*

Giriş

Moğultay b. Kılıç, (ö. 762/1361) XIV. asır Memlûkler Kâhire'sinde yaşamış Türk asıllı bir hadis hafızıdır. Kâhire'nin en önemli medreselerinde ders okutan âlim, daha çok hadis ve rical alanlarında temayüz etmiştir.¹ Çoğunlukla hadis, rical ve siyer alanlarında ve şerh, hâşiye, ta'lik, muhtasar türünden eserler kaleme almıştır.² Siyer alanındaki teliflerinden biri, es-Süheylî'nin *er-Ravzül-Ünüfû* üzerine yazdığı *ez-Zehrû'l-Bâsim fî Sireti Ebi'l-Kâsım* adlı haşiyesidir. Bir diğeri, *ez-Zehrû'l-Bâsim*'in muhtasarı olan *el-İşâre ilâ Sireti'l-Mustafâ* isimli eseridir.³ *ez-Zehrû'l-Bâsim*'in, sadece bir tam nüshasıyla günümüze ulaştığı; *el-İşâre*'nin ise dünyanın farklı kütüphanelerinde pek çok nüshası bulunduğu bilinmektedir.⁴

Moğultay b. Kılıç'ın eserleri arasında *Hasâisü'n-Nebî*, *el-Hasâisü'n-Nebeviyye*, *Hasâisü'r-Resûl*, *Mu'cizâtü'r-Resûl*, *A'lâmü'n-Nübüvve*, *Delâilü'n-Nübüvve* ve *Fezâilü'n-Nübüvve* başlıklı eserler de zikredilmektedir.⁵ Ancak bu başlıklarla kaydedilen eserlerin varlığı, mahiyeti ve müstakil birer eser olup olmadıkları hususları vuzuha kavuşmuş değildir.⁶ Moğultay b. Kılıç'ın kendi atıflarına bakıldığında sadece *Delâilü'n-Nübüvve* isimli eserine birkaç defa atıf yaptığı görülmektedir.⁷ Şâmî'nin (ö. 942/1536) de *Sübülü'l-Hüdâ*'da zikrettiği⁸ bu eserin, günümüze ulaşmış bir nüshası bilinmemektedir. Biyografik ve bibliyografik kaynakların Moğultay b. Kılıç'ın eserleri arasında zikrettiği diğer başlıklardan ise sadece *el-Hasâisü'n-Nebeviyye*'nin yazma nüshalarının varlığı bilinmektedir.⁹ Ancak Moğultay b. Kılıç'ın bu eserine hiç atıf yapmamasının yanı sıra tabakat kitaplarında da böyle bir eserden bahsedilmemesi, biyografik ve bibliyografik

1 Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Yıldız, *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği*, s. 100-144.

2 Eserleri hakkında bk. Yıldız, *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği*, s. 144-189, 303-306.

3 Moğultay b. Kılıç'ın bu ve siyerle ilgili diğer telifleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yıldız, *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği*, s. 191-200.

4 Eserlerin nüshaları için bk. el-Müneccid, *Mu'cem*, s. 102, 112. Ayrıca her iki eserin muhakkikleri, mukaddimelerinde nüshalarla ilgili teknik bilgilere yer vermişlerdir. Bk. Moğultay b. Kılıç, *ez-Zehrû'l-Bâsim*, I, s. 47-49 (neşredenin mukaddimesi); Moğultay b. Kılıç, *el-İşâre*, s. 21-22 (neşredenin mukaddimesi).

5 Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 275; Kandemir, "Moğultay b. Kılıç", *DİA*, XXX, 230; Ahatlı, "Hasâisü'n-nebî", *DİA*, XVI, 280.

6 Yıldız, *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği*, s. 193.

7 Moğultay b. Kılıç, *ez-Zehrû'l-Bâsim*, I, 499, 538.

8 Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, I, 347.

9 Muhammed Mahmud tarafından *Hasâisü'l-Mustafâ* başlığıyla 16 sayfalık bir risale halinde Mısır'da 1319 tarihinde yayımlandığı kaydedilmekle birlikte ne mezkûr yazma nüshaya ne de yayımlanmış haline ulaşabilmiştir. Dolayısıyla bu bilgi teyit edilememiştir. Bk. Brockelmann, *GAL, Supp.*, II, 47-48; el-Gâmidi, *ez-Zehrû'l-Bâsim*, I, 75; Kandemir, "Moğultay b. Kılıç", *DİA*, XXX, 230.

çalışmalarda yer verilen Moğultay b. Kılıç'ın bu başlıkta bir eser telif ettiği bilgisini meşhûk hale getirmekte ve tahkikini gerektirmektedir.

Karışık mecmualar içerisinde günümüze ulaşan *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin Moğultay b. Kılıç tarafından telif edilmiş müstakil bir eser olup olmadığı sorusunu cevaplandırmayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle ana hatlarıyla da olsa İslâm telif geleneğinde mecmua derlemeciliğini ele almak gerekmektedir. Daha sonra mecmualarda Hz. Peygamber'e dair hangi türden metinlere yer verildiğine değinilerek Moğultay b. Kılıç'a nispet edilen *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* nüshaları ve bu nüshaların içinde yer aldığı mecmualar incelenecektir. Söz konusu nüshaların aşağıda yer verileceği üzere ayrıntılı olarak ele alınması sonucunda *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin müstakil olarak telif edilmiş bir eser olmadığı ve müellifin *el-İşâre* isimli muhtasar siyerinden ilgili bölümlerin ayrıca müstakil olarak istinsah edilmesiyle oluşturulduğu ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu ayırıştırma işleminin ne zaman, kim tarafından, neden yapıldığı bilinmese de metnin mecmualar içerisinde günümüze ulaşan nüshaları incelendikten sonra bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

Mecmua Tertibi

Mecmua, “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” anlamındaki cem' masdarından türetilmiş bir kavramdır ve genel olarak tek bir yazar veya şairin yahut çeşitli yazar veya şairlerin dinî ve dinî olmayan manzum veya mensur eserlerinin bir araya getirildiği derlemelere isim olarak verilmiştir. Mecmua ile birlikte söz konusu masdardan aynı anlama gelen mecâmî, mecma', câmi' gibi isimler de türetilmiştir.¹⁰ İslâm kültüründe mecmua türünün ilk olarak Hz. Peygamber'in hadislerinin derlenmesiyle ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu derlemelerin tematik tasnifli olanları mecmua ile aynı kökten türeyen “câmi” ismi ile adlandırılmışlardır. “Hadis mecmuacılığı” olarak nitelendirilen bu ilk dönem örneklerin yanı sıra fıkıh, şiir, ahbar türünden çeşitli derleme eserlere “mecnû” ya da “mecma” adı verilmiştir.¹¹

Mecmualar temelde kişinin kendisi için derlediği bir seçki olması hasebiyle oldukça kişisel ve benzersiz tertiplerdir. Mürettibin bazen kendisi için değil sipariş üzerine bir başkası için mecmua tertip etmesi gibi durumlar da söz konusudur. Ancak her durumda mecmuanın içeriğini belirleyen ve metin seçimine esas teşkil eden bir kişinin tek bir mecmua için koyduğu kıstaslardır. Bu bağlamda mecmuanın “kişisel defter” şeklinde tarif edildiği de görülmektedir.¹²

10 İslâm kültüründe mecmuaların tanımı, türleri ve işlevi için bk. Uzun, “Mecmua”, *DİA*, XXVIII, 265-268.

11 Uzun, “Mecmua”, *DİA*, XXVIII, 266.

12 Paić-Vukić, “Mecmûa incelemelerinin sınırları ve olanakları”, s. 55. Örneğin Cemal Kafadar, dost meclislerinde okunmak amacıyla sipariş usulüyle hazırlanmış olan

Dolayısıyla şekil ve muhteva açısından bütün mecmuaları kapsayacak bir tanımlama geliştirmek imkân dâhilinde değildir.¹³ Çok çeşitli konulara dair kısa ve dağınık notlarla bezeli “kişisel defterler”den amacı ve sınırları oldukça belirgin olan ve özenle düzenlenmiş münşeât, şiir ya da fetva mecmuaları gibi “derleme kitaplar” a kadar iki uç noktası olan bir çeşitlilik söz konusudur. Bu ikinci türden mecmuaların bazılarının, gördükleri kabul nedeniyle tertip edildiği muhteva mahfuz tutularak tekraren istinsah edildiği de vakidir.¹⁴

Neden bir mecmua tertip edilir sorusuna cevap olarak genelde gündelik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik meslekî saiklerle sürekli el altında bulundurulmuş metin parçalarının bir arada muhafaza edilmesi ya da edebî ve sanatsal zevkin tatmini şeklinde gerekçeler sunulmaktadır.¹⁵ Bazıları ise bir tür “okuma defteri”dir ve mecmua sahibi tarafından temelde kendisi için kayıt tutmak, okuduğu metinlerden kısa ya da uzun alıntılarını not etmek amacıyla oluşturulmaktadır.¹⁶ Jan Schmidt bu türden mecmuaları “bir tür az ve öz kütüphane işlevi gören derlemeler” şeklinde nitelendirmektedir.¹⁷ Terzioğlu da “portatif kütüphane” tabirini kullanır.¹⁸ Mecmuada yer verilmek istenen metnin istinsah edilmesi, aynı zamanda onun daha iyi öğrenilmesine hizmet edeceği için mecmua tertip edilmesi önemsenen bir ilmi faaliyet olmuştur.¹⁹

Mecmualar, yukarıda sıralanan hususiyetleri dolayısıyla özellikle matbaa öncesi dönem için okur-yazarlık pratiklerine dair zengin bilgiler sunan kaynaklardır.²⁰ Mecmualar üzerinden, en çok alıntılanan ve mecmualarda sıklıkla yer verilen metinlerin ve bunların tertip edilerek tedavüle sokuldukları zaman ve mekân dağılımının tespiti, bilginin toplumsal kabulü ve karşılık bulması hususunda önemli veriler sunmaktadır.²¹

---

bir mecmuanın (“bir auteur seçkisi” diyor Kafadar) hikâyesini anlatır. Bk. Kafadar, “Sohbete Çelebi, Çelebiye mecmûa...”, s. 48-52.

13 Mecmuaları, tertip özellikleri, şekil özellikleri, dil ve muhteva bakımlarından tasnif etmeye yönelik bir deneme için bk. Kılıç, “Mecmûa tasnifine dâir”, s. 77-96.

14 Quinn, “Houghton MS Turk 11 ve kişisel mecmûaların söyledikleri”, s. 257; Paić-Vukić, “Mecmûa incelemelerinin sınırları ve olanakları”, s. 59.

15 Gürbüz, “Şiir mecmûaları üzerine bir tasnif denemesi”, s. 102; Terzioğlu, “Mecmû’a-i Şeyh Mısri”, s. 317.

16 Terzioğlu, “Mecmû’a-i Şeyh Mısri”, s. 293. Terzioğlu “okuma defteri” türünden bir mecmua olarak Niyazi-i Mısri’nin Gülşen-i Tevhid ismini verdiği mecmuasını incelemiştir. Bk. Terzioğlu, “Mecmû’a-i Şeyh Mısri”, s. 291-321.

17 Schmidt, “Bir tür olarak Osmanlı mecmûalarının artı değeri”, s. 388.

18 Terzioğlu, “Mecmû’a-i Şeyh Mısri”, s. 317.

19 Terzioğlu, “Mecmû’a-i Şeyh Mısri”, s. 318.

20 Terzioğlu, “Mecmû’a-i Şeyh Mısri”, s. 293.

21 Paić-Vukić, “Mecmûa incelemelerinin sınırları ve olanakları”, s. 60. “Mecmuaları kültür tarihi kaynağı olarak kullanırken karşılaşılabilecek zorlukları göstermeye yönelik” bir yazı için bk. Quinn, “Houghton MS Turk 11”, s. 255-270.

Her kitabın bir tür derleme olduğu ileri sürülebilirse de yukarıda genel hatlarıyla işlevine değinilen mecmuaların, şekil ve muhteva itibariyle herhangi bir kitaptan farklılaşan ve her biri kendine has bazı iddialara sahip olduğu açıktır.²² Dolayısıyla biricik olma özelliğini haiz bu metin derlemelerinin, genellemelerden kaçınarak tek tek ele alınmak suretiyle değerlendirilmeleri bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Mecmua, her şeyden önce bir seçki olduğu için bu seçkiye dâhil edilen metinlerin neden dâhil edildiği sorulması gereken en temel sorudur.

Çeşitli özellikleri dolayısıyla seçilen manzum veya mensur metinlerin belirli bir amaçla bir araya getirilmesi suretiyle tertip edilen mecmualar, yazılı ve sözlü kültürün önemli kaynakları arasında kabul edilmekle birlikte çoğunlukla Klasik Türk Edebiyatı çalışmalarının şiir bağlamında odaklandığı bir eserler bütünü olarak kalmış ve bu sebeple sınırlı bir yorumlamanın konusu olmuştur.²³ Ancak aşağıda incelenecek mecmuaların da göstereceği üzere karışık mecmuaların, edebî metinleri olduğu kadar belki daha fazla dinî metinleri muhteva olduğu vurgulanmalıdır.

İslâm telif geleneğinde, başlangıcından bu yana gerek çeşitliliği gerekse yaygınlığı ile önemli bir yer tutan mecmualarda Hz. Peygamber'e dair çeşitli metinlere sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in şahsiyetini, vasıflarını ve ona duyulan muhabbeti dile getiren şiirler, mecmualarda yer verilen metinlerin başında gelir. Sadece bu şiirlerden oluşan tematik mecmuaların yanı sıra karışık mecmualarda kendine yer bulan metin türlerinden biri belki de birincisi na'tlardır. Na'tların yanı sıra Hz. Peygamber'in hayatının belli dönemlerine odaklanan manzum mevlid ve mi'râciyelere, hilye ve kırk hadis türünden eserlere de mecmualarda sıklıkla yer verildiği görülmektedir.²⁴ Bu yoğunluğun tabii bir yansıması olarak karışık mecmuaların içerisinde de Hz. Peygamber'le ilgili metinlerin oranının oldukça fazla olduğu düşünülebilir. Ancak

---

22 Kafadar, mecmualar açısından XVII. asrın yeni bir devir olduğuna dikkat çekmiştir. "Çelebiler ve mecmualar yüzyılı" olarak nitelendirdiği bu dönemde derlenen mecmuaların, "yeni içeriğin ve taze sözün peşinde" olduğunu ifade etmiştir. Bk. Kafadar, "Sohbete Çelebi, Çelebiye mecmûa...", s. 46.

23 Bu sınırlılığı aşma noktasında öncü bir adım olarak, mecmua türüne hasredilmiş "Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı" başlığıyla 2011 yılında düzenlenen ilmi toplantı zikredilmelidir. Bu toplantıda sunulan metinlerin neşri için bk. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım (ed.), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012.

24 Mevlid, na't, mi'râciyye, hilye, kırk hadis gibi türler hakkındaki çalışmalar içerisinde bu metinlerin mecmualardaki varlığına odaklanan çalışmalar oldukça azdır. Bk. Murat Ak, *Na'tlerin Tasavvufî Temelleri ve Na't Mecmuaları* (doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2014); Mustafa Atilla, *Nu'ût-ı Nebeviyye Mecmûası (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* (yüksek lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2012).

mecmualar üzerinde yapılan çalışmaların hâlihazırdaki sınırlılığı, sayısal verilere dayalı net sonuçlara varmamızı sağlamaktan şimdilik oldukça uzaktır.²⁵ Bununla birlikte Hz. Peygamber'le ilgili metinlerin mecmualardaki yoğunluğunu, her yaşta ve meşrepten insanın ilgisini çeken ve din temelli hayatlarının en önemli dayanaklarına referanslar içeren metinler olması ve bilgi ve bereket kaynağı olarak telakki edilmeleriyle gerekçelendirmek mümkündür.

Hz. Peygamber'e has üstün özelliklerin işlendiği hasâisü'n-nebî türünden eserler de mecmualarda karşımıza çıkan bir diğer türdür. Âyet ve hadislerde geçen Hz. Peygamber'e münhasır kılınan ilâhî hüküm ve lütufların bir araya getirilmesiyle telif edilen ve IV./X. asırdan itibaren müstakil hâle gelen hasâisü'n-nebî konusundaki eserler, konuyu genellikle farzlar (teheccüd namazı gibi), haramlar (zekât almak gibi), mubahlar (savm-i visal gibi) ve sadece ona lutfedilen üstünlükler olmak üzere dört grup halinde incelemiştir. Bu son gruptaki rivayetler, Hz. Peygamber'in diğer peygamberlere üstünlüğünü veya onun insanlar, cinler, melekler de dâhil olmak üzere bütün yaratıklara üstünlüğünü konu edinen ve fezâilü'n-nebî denilen müstakil eserlerin verilmesine de imkân sağlamıştır.²⁶

Hasâisü'n-nebî alanında, bu konuyu ilk olarak ele aldığı kabul edilen İmam Şâfi'den (ö. 204/820) bu yana geniş bir literatür meydana getirilmiştir. Hasâisü'n-nebî konusuyla kesişen hususiyetleri nedeniyle fezâilü'n-nebî ve delâilü'n-nebî konulu eserleri de hesaba katarsak literatürün çok zengin olduğu görülür.²⁷ Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Hasâisü'l-Kübrâ*'sı, alanın en meşhur ve en hacimli eserlerinin başında gelmektedir.²⁸ Müstakil kitapların dışında siyer müellifleri de hasâis, fezâil, delâil konularını bölümler halinde eserlerine dâhil etmişlerdir. Örneğin Kâdi İyâz (ö. 544/1149), Hz. Peygamber'in şeref ve üstünlüğünü dile getirmek ve hakkını müdafaa etmek için kaleme aldığı *eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*'da konuya farklı fasıllarda yer vermiştir.²⁹ Bazı âlimler ise konuyu hem siyerlerinde bölüm olarak hem de müstakil eser telif etmek suretiyle ele almışlardır. Örneğin Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) hem *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ* isimli siyerinde bir bölümde Hz. Peygamber'in diğer

25 Sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri olarak karışık bir mecmuanın içeriği ve bu mecmuada yer alan hilye için bk. Sahibe Şıra, *Bosnalı Teberdâr Mustafa Efendi ve Ona İzâfe Olunan Mecmuadaki Eserler* (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2008).

26 Ahatlı, "Hasâisü'n-nebî", *DİA*, XVI, 277-278.

27 Bk. el-Müneccid, *Mu'cem*, s. 62-65 (delâil türü eserler), 187-190 (hasâis türü eserler), 198-200 (fezâil türü eserler); Ahatlı, "Hasâisü'n-nebî", *DİA*, XVI, 279-280.

28 On dört bölüm halinde tertip edilen eserin mahiyeti, literatürdeki yeri ve üzerine yazılan şerh, hâşiye, muhtasar türü eserlerin listesi için bk. Yavuz, "el-Hasâisü'l-Kübrâ", *DİA*, XVI, 276-277.

29 el-Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, 2012, I, 108-358.

peygamberlere üstünlüğünü,³⁰ bir bölümde ise hasâisini söz konusu etmiştir;³¹ hem de *ed-Dürrü's-semîn fî Hasâisi'n-Nebîyyi'l-Emîn* adıyla konuyu müstakil olarak ele almıştır.³²

Hasâisü'n-nebî türü metinler, İslâm kültüründe Hz. Peygamber'e duyulan sevginin bir yansıması olmakla birlikte yer yer abartılı ve mevzu nitelikte rivayetleri ihtiva etmesi dolayısıyla özellikle günümüzde çeşitli eleştirilere konu edilmektedir. Ancak bu çalışma, hasâisü'n-nebî türünden bir metnin telif ve istinsah sürecine odaklandığı için muhtevasının analizi ya da bu türden metinlerin nasıl okunup anlaşılması gerektiğine dair değerlendirmelere girmeyecektir.

Moğultay b. Kılıç'ın *el-Hasâisü'n-Nebeviyye'sinin Nüshaları*

Moğultay b. Kılıç'a nispet edilen ve mahiyet itibariyle türünün genel özelliklerini taşıyan *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* başlıklı metnin, karışık mecmualar içerisinde muhafaza edilen dört farklı nüshasına sahibiz.³³ Fas'ta el-Hızânetü'l-Haseniyye kütüphanesinde bulunan üç nüsha (11969, 12732, 13503 numaralı mecmualar) ile Süleymaniye kütüphanesindeki nüshayı (İbrahim Efendi, 428 nolu mecmua) incelediğimizde bu risalenin, *el-İşâre*'nin Hz. Peygamber'in ahlâkı, fazileti, mucizeleri ve hasâisine dair bahislerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır.³⁴ Müellif tarafından mı yoksa başka birisi tarafından mı müstakil bir risale halinde istinsah edildiği kesin olarak belirlenemese de müellifin diğer eserlerinde *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* ismiyle bir eserine hiç atıf yapmamış olması, ikinci ihtimali kuvvetlendirmektedir. Ulaştığımız dört nüshanın da karışık mecmualar içerisinde ve 5-10 varaklık risaleler halinde bulunması, bu görüşü destekleyen bir başka husustur.³⁵

30 İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 355-372.

31 İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 372-373.

32 Ahatlı, "Hasâisü'n-nebî", *DİA*, XVI, 279.

33 Çalışmalarda Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de, 229 numarada kayıtlı *Hasâisü'r-Resul ve Mu'cizatü'r-Resul* başlıklı bir nüshasından da bahsedilmekle birlikte mezkûr kütüphanedeki araştırmada söz konusu nüshanın izine rastlanmamış ve dolayısıyla bu bilgi de teyit edilememiştir. Bk. el-Gâmîdî, *ez-Zehrü'l-Bâsim*, I, 75; Kandemir, "Moğultay b. Kılıç", *DİA*, XXX, 230.

34 Moğultay b. Kılıç, *el-İşâre*, s. 414-461. Moğultay'ın eserleri arasında sayılan ve hakkındaki tek kayıt Nijerya 87 numara olan *Fezâilü'n-Nebî'nin de el-Hasâisü'n-Nebeviyye'nin* bir nüshası veya benzer biçimde *el-İşâre*'nin ilgili kısmının müstakil bir risale halinde istinsah edilmiş şekli olması muhtemeldir ancak ilgili yazmaya ulaşamadığı için bu düşünce teyit edilememiştir. Bk. *Fihrisü's-Şâmil: es-Sire*, I, 677.

35 Çeşitli eserlerden belli bölümlerin müstakil olarak istinsah edilerek ait olduğu eserden bağımsız olarak tedavüle sokulması, Moğultay b. Kılıç'ın *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metnine has bir durum değildir. Bu duruma hayli ilgi çekici bir örnek, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinin İstanbul cildinde yer alan İstanbul hamamları bahsinin mecmualar içerisinde ayrı bir cüz olarak çoğaltılmasıdır. Bk. Kafadar, "Sohbete Çelebi, Çelebiye mecmûa...", s. 45.

Bir mecmuayı incelerken cevabı aranan soruların başında, söz konusu mecmuanın kim tarafından ne zaman ve nasıl tertip edildiği gelir. Bu soruları cevaplamaya yarayacak kayıtlar, nadiren de olsa doğrudan cevaplar, temellük ve/veya ferağ kayıtlarında bulunabilir. Her dört mecmua için de öncelikle ilgili kayıtlardan hareketle bu soruların cevaplandırılması gerekmektedir. Ayrıca incelediğimiz mecmualar, karışık mecmualar olduğu için hasâis metninin, ne türden ve hangi metinlerle bir araya getirildiği dolayısıyla hangi bağlamda konumlandırıldığı da üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Bu nedenle mecmuaların içerikleri aşağıda tek tek ele alınacaktır:

1. 11969 Nolu Mecmua

Fas'taki el-Hizânetü'l-Haseniyye'de bulunan ilk nüsha, 11969 numaralı mecmuada yer almaktadır. 13 risaleden müteşekkil mağribî hatla yazılmış 176 varaklık bu mecmua, Bûsîrî'nin (ö. 695/1296?) Kasidetü'l-Hemziyye'si ile başlamaktadır. Hz. Peygamber'e medih olan bu kaside, Bûsîrî'nin Kasidetü'l-Bürde'den sonraki en meşhur kasidesidir.³⁶ Mecmuanın, şiir mecmualarında sıklıkla yer verilen el-Hemziyye ile başlaması şaşırtıcı değildir. Hesap, tefsir, fıkıh, mecaz, astronomi, tıp ve çeşitli kasidelerin şerhleri gibi farklı konulardaki risalelerden derlenen bu mecmuada aralarda çeşitli konulara dair faidelere de rastlanmaktadır. Mecmuada yer alan risalelerden bazılarında yer alan istinsah kayıtlarına bakılacak olursa 1814-1900 yılları arasında yaklaşık bir asırlık bir dönemde istinsah edilmiş risalelerden müteşekkil olduğu görülmektedir.³⁷ Mecmuada 8. risale olarak yer alan *Hasâisü'n-Nebî* ise altı varaktır (110b-115b). Herhangi bir kayıt olmadığı için kim tarafından ne zaman istinsah edildiği bilinmemektedir.³⁸

Söz konusu mecmua cildi ve yazısı, düzenlemesi ve tezyinindeki özen itibariyle özel olarak hazırlandığını düşündürmektedir. Kırmızı, siyah, yeşil ve mavi mürekkep kullanılmıştır. Her sayfanın üst köşesine salavat yazılmış olması da göze çarpan bir unsurdur.³⁹ Ancak mecmuanın sayfaları arasında boş sayfalar olması ve içinde yer alan risalelerin birbirinden farklı istinsah tarihleri taşıması, mecmuanın sonradan bir araya getirilmiş bölümlerden

36 Kaside ve şairi hakkında bk. Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd", *DİA*, VI, 468-470.

37 44a: 20 Cumadessani 1317/26 Ekim 1899; 66b: 1229 yılı Rabiülevvel ayının sonu/ 22 Mart 1814; 86b: 15 Şaban 1315/ 9 Ocak 1898; 96b: 8 Safer 1318/7 Haziran 1900; 141a: 15 Muharrem 1297/29 Aralık 1879.

38 Kütüphane kataloğunda risalenin 12 varak olduğu ifade edilmekle birlikte bu doğru değildir. Bk. Hanşi-Limüdebbir, *Fihrisü'l-Kütübi'l-Mahtûta*, 116-117.

39 Mağrib yazmalarında sayfanın üst köşesine salavat yazılması sık rastlanan bir durumdur. Bunun için yazma eserin doğrudan Hz. Peygamber'le ilgili olması gibi bir zorunluluk olmadığı da görülmektedir. Bu durumu İslâm dünyasının batısında, Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin tezahürlerinden biri olarak da yorumlamak mümkündür.

oluşturulduğunu göstermektedir. Ayrıca bazı bölümlerdeki sayfaların üst köşesinde salavat yazılmamış olması da bölümlerin farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından istinsah edildiğine işaret etmektedir.⁴⁰ Dolayısıyla baştan bir kompozisyon düşünülerek bölümler istinsah edilip bir araya getirilmiş değildir. Bununla birlikte bir araya getirilen risalelerin ve faidelerin konuları, sıradan bir Müslüman okuyucunun ihtiyaç duyacağı metinlerin derlendiği hususunu ihsas ettirmektedir. Doğum ve vefat tarihleri, önemli olaylara dair notlar vb. kişisel notlar düşülmemiş olması, mecmuayı bir “kişisel defter”den ziyade “okuma defteri” olarak değerlendirmemize imkân sunmaktadır.

2. 12732 Nolu Mecmua

el-Hizânetü'l-Haseniyye'de bulunan ikinci nüsha, 12732 numaralı mecmuada yer almaktadır. 173 varaklık bu mecmuada toplam 16 risale bulunmaktadır. Bu risalelerden altısı çeşitli dualardır. Mecmuada duaların yanında Hz. Peygamber'e salavat getirmekle ilgili üç risale ile Lafzatullah'ın anlamına dair bir risale yer almaktadır. Bu mecmuada dikkat çeken bir diğer husus, hasâis konusunda iki metin bulunmasıdır. Mecmuada 7. risale olarak yer alan Moğultay b. Kılıç'a nispet edilen metinden hemen önce, bu alanın en önemli ismi sayılan Süyûti'nin ilgili eserinden bir bölüme yer verilmiştir.

Oldukça kötü durumdaki bu mecmuanın yapraklarının parçalanmış ve zararlılar tarafından yenmiş olduğu belirtilmelidir. Kırmızı, siyah ve yeşil mürekkep kullanılan yazmanın sayfaları cetvellenmiştir. Bir araya getirilen risalelerin konuları itibariyle mütecanis bir görüntü arz ettiği bu mecmuanın, yazı ve sayfa düzenine dayanarak büyük oranda tek bir elden çıktığı düşünülmektedir. Ancak mecmuanın genelindeki hattan farklı bir hatla, cetvellenmemiş varaklara yazılmış ve yazısı okunmayacak kadar kötü durumda olan üç risale daha yer almaktadır. Bunlardan ilk ikisi (133b-134b; 138a-148a) bir kalemden çıkmış görünse de üçüncü risalenin (148b-149a) hattı, hem mecmuaya hâkim hattan hem de öncesindeki iki risalenin hattından daha farklıdır. Dolayısıyla bu mecmuanın iki katmanlı olarak tertip edildiği düşünülebilir. Öncelikle belli konularda seçilen bölümler aynı hat ve sayfa düzeninin ve risalelerin inkıtasız olarak peş peşe gelmesinin işaret ettiği üzere tek seferde istinsah edilerek tertip edilmiştir. Tek bir elden çıkmış çeşitli dinî metinler ile başladığı için başlangıçta önceden tasarlanmış bir derleme görünümündedir. Bu mecmuanın arasına, sonradan farklı hat ve sayfa düzenine sahip üç risale daha eklenmiştir. Bu farklı risalelerin mecmuanın genelinden kötü durumda olması daha eski olduklarını düşündürmektedir. Ancak mecmuada herhangi bir tarihe işaret bulunmadığından bu değerlendirmemiz, bir tahminden ibaret kalmaktadır.

40 Örneğin 127a-132a numaralı varaklar arasında yer alan bir kaside şerhinin sayfalarında salavat yazılmadığı görülmektedir.

3. 13503 Nolu Mecmua

el-Hizânetü'l-Haseniyye'de bulunan üçüncü nüsha, 13503 numaralı mecmuada yer almaktadır. 188 varaklık bu mecmuada ise 15 risale yer almaktadır. Mecmua Moğultay b. Kılıç'a nispet edilen *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metni ile başlamaktadır (1b-5b). Büyük oranda kasideler ve şerhlerinden müteşekkil bu mecmuanın ikinci sıradaki risalesi, Ebû Zeyd Abdurrahmân es-Seâlibî'nin (ö. 875/1471), rüyalarını anlattığı *el-Merâ'î* adlı eserinden bir bölümdür. Süyûtî'nin kelam ile ilgili *Teşyidü'l-Erkân min "Leyse fi'l-İmkân Ebde'u mimmâ Kân"* isimli eserinden bir bölümün yanı sıra Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *Uddetü'l-Hisni'l-Hasîn min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn* adlı eserinden bir bölüm yer almaktadır. Dua ve zikrin fazilet ve adabına dair hadislerle Hz. Peygamber'in dualarını konu alan ve İbnü'l-Cezerî'nin *el-Hisnu'l-Hasîn min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn* isimli eserinin kendisi tarafından yapılmış muhtasarı olan bu eser de mecmualarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Mecmuanın genelinde farklı yazılar için kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Bazı bölümler birbirini takip ederken bazıları arasında fasıla vardır. Dolayısıyla mecmuanın sonradan bir araya getirilmiş olmakla birlikte başka mecmualardan bazı bölümlerin dâhil edildiğini düşünerek birbirini takip eden bölümlere izah getirilebilir. Bazı risalelerin başlangıcının, kırmızı mürekkeple süslendiği, mushaflardaki sure başlangıçlarına benzer bir alınlık ve yana da cüz gülü yapıldığı görülmektedir (47a). Mecmuanın genelinde rutubetten kaynaklı yazı bozuklukları bulunması okunmasını zorlaştırmaktadır. Mecmuadaki tek tarih kaydı 8 Rabîülâhîr 1156/1 Haziran 1743'ü göstermekle birlikte kullanılan yazıların farklılığından mecmuanın içindeki bütün bölümlerin aynı zamanda istinsah edildiğini varsaymak mümkün değildir.

4. 428 Nolu Mecmua

Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi koleksiyonu 428 numarada kayıtlı bu mecmuanın toplam varak sayısı 45'tir. Tek bir mürettip/müstensih tarafından oluşturulmuş bu mecmuada, dört risale yer almaktadır. İlk üç risale, mecmuanın mürettibi ve müstensihi Mehmed Arif b. el-Hac Mahmud el-Eyyübî tarafından kaleme alınmıştır. Moğultay b. Kılıç'a nispet edilen hasâis metni ise mecmuanın son risalesidir. 1219/1804 yılında istinsah edilen bu mecmuada kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Bazı sayfalarda yer alan kenar notları da metinle benzer bir hatla düşülmüştür. Dolayısıyla bu notlar, aynı zamanda ilk üç risalenin müellifi olan müstensihin metinlere sonradan ilaveleridir.

Mecmuanın başında, içeriğe dair risalelerin fasıl başlıklarını da gösterecek şekilde ayrıntılı bir içerik cetveline yer verilmiştir. Varaklar numaralanmamış

41 Eser ve müellifi hakkında bk. Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, XX, 551-557.

olsa da içindekilerde fasıl başlıklarının karşısına sayfa numaraları verilmiştir. Her risalenin sonundaki ferağ kaydında, söz konusu risalenin ne zaman ve kim tarafından tamamlandığı zikredilmektedir. Buna göre ilk üç risale 1219 yılının Muharrem ayında yazılmış; son risale ise aynı yılın cemâziyelâhirinde tamamlanmıştır.

Mecmuanın içeriği şöyledir:

1. *Zikrû'l-Ğufrân fî Şehri Ramazan*, Mehmed Arif b. el-Hac Mahmud el-Eyyûbî, 7 Muharrem 1219/ 18 Nisan 1804.
2. *Zikrû'l-Kerâmât fî Leyleti'l-Berât*, Mehmed Arif b. el-Hac Mahmud el-Eyyûbî, 20 Muharrem 1219/1 Mayıs 1804
3. *Fezâilü'l-Mescidi'l-Aksâ ve's-Sahrati'l-Şerifeti'l-Mu'allâ*, Mehmed Arif b. el-Hac Mahmud el-Eyyûbî, 27 Muharrem 1219/ 8 Mayıs 1804.
4. *Hasâisü'n-Nebî*, Moğultay b. Kılıç, müstensih: Mehmed Arif b. el-Hac Mahmud el-Eyyûbî, 28 Cemaziyelahir 1219/4 Ekim 1804

Bu mecmua, tek elden çıkmış, derleyeni belli, dinî muhtevalı, mensur karışık bir mecmua olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte derleyenin sadece isminin bilindiğini ve hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadığını belirtmek gerekir. Mehmed Arif b. el-Hac Mahmud el-Eyyûbî'nin bu mecmuada yer alan üç risalenin müellifi olmasının yanı sıra ferağ kaydındaki künyesinden Rumeli Kavakhisari'de doğduğu anlaşılmaktadır. Müellifin/mürettibin hayatına dair sahip olduğumuz bir diğer bilgi ise *Fezâilü'l-Mescidi'l-Aksâ* risalesinin başında zikrettiği 1214/1799-1800 yılında gerçekleştirdiği Kudüs ziyaretidir. Mecmuanın zahriyesinde ise çocuklarının ismi şöyle sıralanmıştır: Ubeydullah, Hatice, Zeyneb, Zahide. Yine yazmanın başında bazı ilaç reçetelerine rastlanmaktadır. Sonunda ise dualar ve ahkâm-ı şer'iyeyi gösterir bir şema yer almaktadır.

Müellif, müstensih, mürettip ve okur rollerinin aynı kişide bir araya toplandığı bir mecmua ile karşı karşıyayız. Dolayısıyla büyük oranda telif olan bu mecmua, diğerlerinden bu yönüyle de ayrılmaktadır. Mehmed Ârif Efendi'nin, kendi risalelerinin yanına/sonuna Moğultay b. Kılıç'ın metnini yerleştirme sebebi, diğer mecmuaların tertibindeki geçerli olabilecek sebeplerden biraz daha farklı olsa gerektir. Mehmed Ârif Efendi, telif ve tertip ettiği mecmuaya düştüğü şahsî notlarla da tarihsel bir kişilik olarak varlık göstermektedir.

el-Hasâisü'n-Nebeviyye'nin “Okunması”

el-Hasâisü'n-Nebeviyye nüshalarını, birbiriyle ve *el-İşâre* kitabının ilgili bölümleri ile karşılaştırdığımızda iki sonuç çıkmaktadır: Çoğunlukla kısa cümlelerden oluşan hasâis metninin neredeyse tamamı, *el-İşâre*'deki cümlelerle

aynıdır.⁴² el-Hizânetü'l-Haseniyye 12732 ve 13503 numaralı mecmualardaki hasâis nüshalarının sonunda ve Süleymaniye 428 numaralı mecmuadaki hasâis nüshasının başında, hasâis metnini yanında bulundurmanın ve okumanın faziletine dair, yine büyük oranda birbiriyle örtüşen bir bölüm yer almaktadır. Bir anlamda Hz. Peygamber'in hasâisine dair metinlerin, yaygın bir şekilde okunması, çoğaltılması ve dolayısıyla mecmualarda kendine yer bulmasının gerekçelendirildiği bu bölüme, *el-İşâre*'de ve el-Hizânetü'l-Haseniyye 11969 numaralı mecmuadaki nüshada rastlanmamaktadır.

Hasâis metninin okunması ve üzerinde taşınmasının faydalarını tek tek saymadan evvel ana hatlarıyla ifade edildiğine göre bu muhtasar, çok faydalı ve bereketlidir. Rızkı teminde kolaylık, faydalı olanı kendine çekmek ve zararlı olanı kendinden uzaklaştırmak bunlardan bazılarıdır. Zira bu metinde Hz. Peygamber'in hasâisine ve mucizelerine dair, kitapların bablar ve fasıllar halinde anlattıkları bütün konulara muhtasar bir şekilde işaret edilmektedir. Böylece okuyucuya ve ondan teberrük için istifade edecek olana kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.⁴³ Girizgâhın devamında bazı şeyhlerden, onu yanında bulunduran bir kişinin, nebi ile birlikte bulunduğuna yemin ettiği takdirde yeminin bozulmayacağı rivayet edildiği belirtilerek hasâisin faydalarından sadece münafıkların ve Allah'ın yardımından mahrum kalanların şüphe duyacağı ileri sürülmüştür.⁴⁴ Ardından söz konusu metnin faydalarından bir kısmı şu şekilde sıralanmıştır:

- Kim hasâisi okur ya da üzerinde taşırırsa Allah onu şeytanın şerrinden korur ve bütün ins ve cin o kişiye hürmet eder. Allah ona ebedî saadeti nasip eder.
- Kim hasâisi okur ve haceti için Allah'a dua ederse Allah o kişinin duasına, hacetini yerine getirerek karşılık verir.
- Kim hasâisi sabah evden çıkmadan önce okursa, o gün boyunca hacetleri giderilir.
- Hasâis, bir hastanın başında okunursa, Allah o hastaya şifa verir.
- Hasâis, can çekişen kişinin başında okunduğunda, Allah o kişinin ölüm sekerâtını hafifletir.
- Kim üzerinde hasâisi taşıdığı halde, sultanın ya da melikin huzuruna girerse sultan veya melik o kişiye hürmet gösterir ve onun ihtiyacını giderir.
- Kim yolculuk esnasında hasâisi üzerinde taşırırsa, yolculuğu boyunca

42 Karşılaştırma için ekteki *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metnine bakınız.

43 Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi koleksiyonu, 428 numaralı mecmua, 37a.

44 Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi koleksiyonu, 428 numaralı mecmua, 37a.

Allah onu destekler, ona güç verir, onu bütün korkulardan emin kılar. O kişi yolunu kaybetmekten korkmaz. Gemide yolculuk yapıyorsa da Allah onu boğulmaktan muhafaza eder.

- Eğer hasâisi metni, bir evde bulunuyorsa o eve darlık, veba ve taun girmez. Hırsız da girmez.
- Kim evinde hasâisi okuyup düşman üzerine çıkarsa, Allah o kişiye yardım eder ve hiç kimse ona saldıramaz. Kim hasâisi okur ve düşmanına karşı dua ederse Allah o kişinin düşmanını helak eder.
- Kim hasâisi devamlı surette okursa Allah o kişiye cennetteki yerini göstermeden canını almaz.
- Kim hasâisi yazar ve üzerinde taşırsa, Allah yarattıklarının kalplerine o kişinin muhabbetini ilka eder ve onu gören herkes ona muhabbet besler. İçinde bulunduğu ordu hezimete uğramaz.
- Allah, hasâisi üzerinde taşıyan çocuğu bereketli kılar.
- Hasâisi üzerinde taşıyan köle, Allah'ın izniyle efendisi tarafından azat edilir.
- Allah, hasâisi üzerinde taşıyan fakiri zenginleştirir.
- Kim hasâisi yazar ve evinin kapısına asarsa o evden nimet eksik olmaz.

Metne göre her ne kadar hasâisin yazılması, okunması, üzerinde ve evinde bulundurulmasının, yukarıda kısmen zikredilmekle birlikte ihtisar edilemeyecek ve sayılamayacak kadar çok faydası varsa da bu faydalardan istifade etmenin bir şartı vardır. O da itikad, halis niyet, Allah hakkında hüsnüzan ve haklarını tanımaktır. Hasâis metnine geçmeden önce son olarak metnin faydalarından istifadeyi mümkün kılacak şekilde dua edilir: "Allah bizi, kendisi hakkında suizan beslemekten ve fâsid itikaddan muhafaza eylesin. Allah bizi hakkını bilenlerden ve kendisini hakkıyla ta'zîm edenlerden eylesin. Bize, zürriyetimize ve bütün Müslümanlara dünyada ve ahirette hasâisle faydalar versin."⁴⁵

Bütün bu sebeplerin, metnin kabul görmesi açısından retoriğin ötesinde bir etkiye sahip olduğunu düşünmek mümkündür. Ancak henüz bu öngörüğü doğrulayacak bilgilere sahip değiliz. Yine de dört farklı karışık mecmuada aynı metne tesadüf etmek, zikredilen faydalardan istifade etmek amacına matuf tertibe dâhil edildiklerini düşünmek için yeterlidir. Söz konusu metnin, iddiamız gereği, kendi içinde bütünlüğü olan başka bir metinden çıkarılarak bu girizgâhla

---

45 Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi koleksiyonu, 428 numaralı mecmua, 37a-38a. Ayrıca bk. el-Hizânetü'l-Haseniyye Kütüphanesi, 12732 numaralı mecmua, 62b-63b; el-Hizânetü'l-Haseniyye Kütüphanesi, 13503 numaralı mecmua, 5b-6a.

birleştirilip tedavüle sokulduğu ve tekrar tekrar çoğaltıldığı kabul edildiği takdirde, metinden “teberrüken istifade etme” amacı daha da belirginleşmektedir. Mecmuaların en önemli işlevlerinden biri de zaten bu amaca uygun bir zemin sunmaktır.

Sonuç

Bu çalışmada, mecmualar içerisinde günümüze ulaşan Moğultay b. Kılıç'ın kaleme aldığı *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin müstakil bir eser olup olmadığı sorusunu cevaplandırmak amaçlanmıştır. Bu amaçla *el-Hasâisü'n-Nebeviyye*'nin çeşitli konulardaki metinleri muhtevi mecmualarda günümüze ulaşan tespit edebildiğimiz dört farklı nüshası tanıtılarak incelenmiştir. Şekil ve muhteva açısından ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin yer aldığı bu dört mecmuaya bakıldığında; üçünün Mağrib bölgesinde birinin ise İstanbul'da tertip edildiği görülmektedir. Tarih kayıtları net bir tablo çizmemize imkân vermese de kabaca XVIII. ve XIX. asırda bir araya getirildikleri anlaşılmaktadır. Mağrib mecmuaları zamanla şekillenmiş katmanlardan oluşurken İstanbul mecmuası çok kısa bir sürede tek elden tertip edilmiştir. Ayrıca hasâis nüshalarının, hatlarındaki benzerlik ve metinlerin tarihlerinden içinde bulunduğu mecmualardaki metinlerle baştan itibaren ilişkili olduğu görülmektedir. Çok çeşitli metinlere yer verilmişse de mecmuaların gelişigüzel tertip edilmediği, belli bir mantıkla seçki yapıldığı ve seçilen metinlerin konu itibarıyla birbiriyle irtibatından belirli temaları ve konuları olduğu anlaşılmaktadır. Seçilen metinler ayrıca hem yaygın dolaşımında olanları hem de bölgesel kaynaklı olanları kapsamaktadır.

İncelenen mecmualardaki metinler arası ilişkiler, Moğultay b. Kılıç'ın hasâis metninin, Hz. Peygamber'e muhabbet sebebiyle ve ona dair bu anlatının bereketinden istifade gayesiyle istinsah edildiğini ve benzer işleve sahip olduğu düşünülen metinlerle bir arada farklı tertiplere dâhil edildiğini göstermektedir. Hasâis metninin mecmualardaki nüshalarının birbirleriyle ve çalışmanın başında ait olduğunu iddia ettiğimiz *el-İşâre*'nin ilgili bölümleriyle karşılaştırılması iddiamıza geçerlilik kazandırmış ve metnin farklı bir bağlamda yeniden üretildiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Neticede *el-Hasâisü'n-Nebeviyye* metninin müstakil olarak telif edilmiş bir eser olmadığı ve müellifin *el-İşâre* isimli muhtasar siyerinden ilgili bölümlerin ayrıca müstakil olarak istinsah edilmesiyle oluşturulduğu tespit edilmiştir.

el-İşâre eserinin pek çok nüshasının günümüze ulaşmış olması, İslâm dünyasının hemen her yerine yayılan ve çokça okunan bir metin olduğunu göstermektedir. Buna karşı bazı bölümlerinin metinden ayrılarak tekrar kompoze edilip mecmualara dâhil edilmiş şekli, şimdilik sadece dört nüshası ile elimizdedir. Bu durumda mecmualardaki metnin daha fazla yaygınlık kazandığını

ve okunduğunu düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla Hasâis metninin bu şekilde ait olduğu yerden koparılmak suretiyle yeniden tedavüle sokulması, bu bölümün kendine mahsus bir işlev ve etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Böylece mecmualar içerisinde yer verilen hasâis nüshaları, *el-İşâre*'nin telifinden sonraki hayatına dair, metnin bazı kısımlarının bütününden farklı bir düzlemde okunmasına ve kabul görmesine dair yeni bir durumu ortaya koymaktadır. Bu yeni durumun mahiyeti ise ancak yeni nüshaların ortaya çıkmasıyla yapılacak incelemeler ve benzer hususiyetlere sahip metinlerin mecmualar çerçevesindeki tedavülüne dair karşılaştırmalı çalışmalarla belirlenebilir.

Kaynakça

Yazma Eserler:

Rabat el-Hizânetü'l-Haseniyye Kütüphanesi, 11969 numaralı mecmua

Rabat el-Hizânetü'l-Haseniyye Kütüphanesi, 12732 numaralı mecmua

Rabat el-Hizânetü'l-Haseniyye Kütüphanesi, 13503 numaralı mecmua

Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi koleksiyonu, 428 numaralı mecmua

Matbu Eserler:

Ahatlı, Erdinç, “Hasâisü'n-nebî”, *DİA*, XVI, 277-278.

Ak, Murat, *Na'tlerin Tasavvufî Temelleri ve Na't Mecmuaları* (doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2014).

Altıkulaç, Tayyar, “İbnü'l-Cezerî”, *DİA*, XX, 551-557.

Atila, Mustafa, *Nu'üt-ı Nebeviyye Mecmûası (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* (yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2012).

Aynur, Hatice- Çakır, Müjgân- Koncu, Hanife- Kuru, Selim S.- Özyıldırım, Ali Emre (ed.), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012.

Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen litteratur : zweiter supplementband*, Leiden : E.J. Brill, I-III, 1937-1942.

Buzov, Snjezana, “Osmanlı'da karışık içerikli mecmûalar: bir başka arşiv”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 33-42.

Gâmidî, Hamîs b. Sâlih b. Muhammed, *Kitâbü ez-Zehri'l-Bâsim fî Siyeri Ebi'l-Kâsim*, I-II, Câmîiatu Ümmi'l-Kurâ (doktora tezi, 1421/2000).

Gürbüz, Mehmet, “Şiir mecmûaları üzerine bir tasnif denemesi”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 97-112.

Hanşî, Muhammed Said- Limüdebbir, Abdulâlî, *Fihrisü'l-Kütübi'l-Mahtûta fî's-Sîreti'n-Nebeviyye el-Mahfûza bi'l-Hizâneti'l-Haseniyye*, Rabat: Dâru Ebî Rakrak, 2010.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî (ö. 597/1201), *el-Vefâ bi-Ahvâli Mustafâ*, thk. Mustafa Abdülvâhid, I-II, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ty.

el-Kâdi İyâz, Ebü'l-Fazl b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûkî'l-Mustafâ*, thk. Abdüsselâm el-Bekkârî, I-II, Dâru'l-Beyzâ: Dâru İbn Hazm, 2012.

- Kafadar**, Cemal, "Sohbete Çelebi, Çelebiye mecmûa...", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 43-52.
- Kandemir**, M. Yaşar, "Moğultay b. Kılıç", *DİA*, XXX, 229-231.
- Kaya**, Mahmut, "Bûsîrî, Muhammed b. Said", *DİA*, VI, 468-470.
- Kılıç**, Atabey, "Mecmûa tasnifine dâir", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 75-96.
- Moğultay b. Kılıç**, Ebû Abdullah Alâüddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdullah el-Bekcerî el-Hikrî (762/1361), *el-İşâre ilâ Sîreti'l-Mustafa ve men ba'dehu mine'l-Hulefâ*, thk. Muhammed Nizamüddin Fütëyyih, Dımaşk: Dâru'l-kalem, 1996.
- Ebû Abdullah Alâüddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdullah el-Bekcerî el-Hikrî (762/1361), *ez-Zehrü'l-Bâsim fî Sîreti Ebi'l-Kâsım*, thk. Ahsen Ahmed Abdüşşekur, I-II, Kahire: Dâru's-selâm, 2012.
- el-Müneccid**, Selahaddin, *Mu'cemu mâ Üllife an Rasûlillah*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Cedid, 1982.
- Paić-Vukić**, Tatjana, "Mecmûa incelemelerinin sınırları ve olanakları: Bosna mecmûalarına bir yaklaşım", çev. Zeynep Oktay, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 53-71.
- Quinn**, Meredith M., "Houghton MS Turk 11 ve kişisel mecmûaların söyledikleri ve söyleyebilecekleri", çev. Sibel Kocaer, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 255-270.
- Şâmî**, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî (942/1536), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*, thk. Mustada Abdulvâhid vd., I-XII, Kahire 1997.
- Schmidt**, Jan, "Bir tür olarak Osmanlı mecmûalarının artı değeri", çev. Müge Özoglu, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 383-400.
- Şıra**, Sahibe, *Bosnalı Teberdâr Mustafa Efendi ve Ona İzâfe Olunan Mecmuadaki Eserler* (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2008).
- Terzioğlu**, Derin, "Mecmû'a-i Şeyh Mısrî: On yedinci yüzyıl ortalarında Anadolu'da bir derviş sülûkünü tamamlarken neler okuyup yazdı?", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*,

(ed. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 291-321.

Uzun, Mustafa, "Mecmua", *DÍA*, XXVIII, 265-268.

Yavuz, Yusuf Şevki, "el-Hasâisü'l-Kübrâ", *DÍA*, XVI, 276-277.

Yıldız, Güllü, *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği ve Moğultay b. Kılıç'ın (762/1361) ez-Zehrü'l-Bâsim Adlı Eseri* (doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2017).

Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm: Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arab ve'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, I-VIII, Beyrut 1992.

Fihrisü's-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmiyyi'l-Mahtût: es-Sire ve'l-Meddâihi'n-Nebeviyye, I-II, Amman: Müessesetü Âli'l-Beyt, 1996.